

ÖZDEĞER DUYGUSU, ÖZ İMGESİ VE KİMLİK DUYGUSU - I

İ. Ferhan Dereboy*, Çiğdem Dereboy**,
Ayşen Coşkun*, Bülent Coşkun***

ÖZET:

Bu çalışmada, üniversiteli gençlerden oluşan bir örneklem üzerinde Offer Öz İmgesi Ölçeği'yle Rosenberg Özdeğer Duygusu Ölçeği'nin karşılıklı ilişkisi ve güvenilirlikleri araştırılmıştır. İki ölçme aracında yer alan alt ölçeklerin genel olarak birbirleriyle anlamlı düzeyde korelasyon gösterdiği bulunmuştur. İncelenen alt ölçekler arasında, beklenen korelasyonları göstermeyen Offer Bireysel Değerler ve Cinsel Tutumlar ölçeklerinin geçerliklerinin kuşkulu olduğu sonucuna varılmıştır. Alt ölçeklerin güvenilirliklerinin araştırılması amacıyla Cronbach α iç tutarlık katsayıları hesaplandığında, altı Rosenberg alt ölçeği ve iki Offer alt ölçeğinin iç tutarlık katsayılarının düzeyin altında kaldığı görülmüştür. Madde analiziyle alt ölçeklerin güvenilirliklerinin düşmesinde rol oynayan maddeler belirlenmiştir.

Anahtar sözcükler: Psikometrik çalışma, gençlik, öz imgesi, özdeğer duygusu

SUMMARY: SELF-ESTEEM, SELF-IMAGE AND SENSE OF IDENTITY

The present study examined the interrelationship between the Offer Self-Image Questionnaire (OSIQ) and the Rosenberg Self-Esteem Scale (RSES). Most of the correlations observed between subscales of the two instruments reached to significant levels. The OSIQ Individual Values and Sexual Attitudes subscales failed to show expected correlations with the RSES subscales, a finding suggesting that the validity of the two subscales is questionable. Examination of the Cronbach's α internal consistency coefficient for each subscale revealed that six of the RSES subscales and two of the OSIQ suffer from insufficient internal reliability. Through item analysis, bad items reducing α coefficients of the subscales have been identified.

Key words: Psychometric study, adolescence, self-image, self-esteem

GİRİŞ

Gençlik çağı, çocukluktan erişkinliğe bir geçiş dönemi olarak tanımlanabilir. Bu çağın başlangıcını belirleyen, çocuğun erinliğe (puberty) ulaşması yani cinsel yönden olgunlaşması; sonunu belirleyense, genç bireyin yetişkin bir insanın sorumluluklarını benimsemesi ve üstlenmesidir. Çalışma yaşamı açısından bakıldığında bu sonun en kesin göstergesi, bireyin kendi mesleği olarak görüldüğü bir işte çalışmaya ve ekmeğini kazanmaya başlamasıdır. Küçük yaşta çıraklığa giren ve para kazanan gençler bu tanıma aykırı düşmezler. Çünkü bir mesleği öğrenmek ya da denemekle, meslek sahibi olmak ayrı şeylerdir.

Öte yandan, üniversitelerde okuyan gençler, yirmili yaşlarda olsalar da, okul yaşamları sonlanmadığı sürece gençlik dönemini tamamlamış sayılamazlar. Bu açıdan bakıldığında, ergenlik (adolescence) terimini onçüle onsekiz-

ondokuz yaşları arasında kalan dönemi anlatmak için kullanmanın yanıltıcı bir yanı olduğu söylenebilir. Terimin bu biçimde kullanımı, ergenliğin bedensel büyümenin tamamlanmasıyla sona erdiğini varsayan biyomedikal yaklaşımın bir yansımasıdır. Oysa psikoloji ve psikiyatrinin ilgisini odaklaştırdığı alan gencin bedensel büyümesi değil, ruhsal-toplumsal yönden olgunlaşmasıdır. Bu bakış açısından ergenlik döneminin onsekiz yaş civarında sonlandığını söylemek olanaksız görünmektedir. Erikson (1968), ergenlik ve gençlik terimlerini eş anlamlı olarak kullanır ve ergenliğin sonunu getiren şeyin "genç bireyin bir işe nihai katılımı" olduğunu düşünür. Konuya bu yönden yaklaşıldığında, üniversite öğrencilerinin henüz ergenliklerini tamamlamamış oldukları söylenebilir.

Yine de karışıklıktan kaçınmak için, ruhsal-toplumsal olgunlaşma anlamında "adolescence" dönemini anlatmak için "gençlik çağı" terimi uygun bir seçim olarak görünüyor. Bu çağın nitelleyici özelliği, sağlam ve sağlıklı bir kimlik duygusu edinme yolunda verilen bilinçli-bilinçsiz uğraştır. Bilişsel düzeyde bakıldığında kimlik gelişiminin bir yüzünü, süreklilik gösteren ve olumlu yanı ağır basan bir öz kav-

* Yrd. Doç. Dr., İnönü Üniv. Tıp. Fak. Psikiyatri Anabilim Dalı, Malatya
** Psk. Dr., İnönü Üniv. Tıp. Fak. Psikiyatri Anabilim Dalı, Malatya
*** Doç. Dr., İnönü Üniv. Tıp. Fak. Psikiyatri Anabilim Dalı, Malatya

ramının (self-concept) biçimlenme süreci oluşturursa, diğer yüzünü de tutarlı bir öz ülküsünün (self-ideal) belirginleşmesi oluşturur (Dereboy 1993).

Kimlik gelişiminin aksamadan yürüyebilmesi için, çeşitli yaşantılar ve rollerden çıkarılan öz imgelerinin, olumlu yanı ağır basan bir öz kavramı oluşturacak biçimde kaynaştırılabilmesi gerekir. Bir bakıma öz kavramı, bireyin kendisini nasıl gördüğü, tanımladığı ya da değerlendirdiğini anlatır. Gençlik çağı boyunca sürüp giden bu kendini sına ve değerlendirme sürecinde, öz beğeniyle özeleştirinin iki karşı kutbu oluşturdukları düşünülebilir. Bireyin öz kavramının ne denli olumlu, özdeğer duygusunun ne denli yüksek olacağını belirleyen de, terazinin hangi kefesinin ağır bastığıdır. Öyleyse, öz kavramının olumluluğu-olumsuzluğundan söz etmekle, özdeğer duygusunun yüksekliği-düşüklüğünden söz etmek temelde aynı şeylerdir.

Kimlik gelişimi açısından öz beğeniyle özeleştiriden hangisinin başat konumda olduğu can alıcı önem taşır. Çünkü ancak özbeğenin ağır bastığı yerde, öz kavramı olumlu bir nitelik kazanabilir ve özdeğer duygusu (self-esteem) yükselir. Ters durumdaysa, kimi yazarların "sessiz rahatsızlık" (quiet disturbance) olarak adlandırdıkları (Offer 1988) gizil kimlik bocalamasına kapı aralanmış olur. Bu nedenle, gençlerde öz kavramının niteliği ve özdeğer duygusunun düzeyi, kimlik gelişiminin yolunda gidip gitmediğinin bir göstergesi olarak düşünülebilir. Ülkemizde son yıllarda gençler üzerinde yapılan araştırmalarda bu alanda bir yoğunlaşma göze çarpmaktadır. Bunda da konuyla ilgili iki ölçme aracının dilimize çevrilmiş olmasının rolü önemli görülmektedir.

Gencin öz kavramının değişik yönlerinin ne ölçüde olumlu olduğunu değerlendirmeye yönelik Offer Öz İmgesi Ölçeğinin çevirisi ve orta öğrenim düzeyindeki gençler üzerinde geçerlik, güvenilirlik çalışması İnanç (1988, 1989) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin uluslararası formunun bize özgü standart puanlarını belirlemeye yönelik uyarlama çalışmasıysa, Çuhadaroğlu ve arkadaşları (1992 a,b) tarafından yapılmıştır. Aradan geçen görece kısa sürede ölçeğin çok sayıda çalışmada kullanıldığı görülmektedir (Özbay ve ark. 1991, Ekşi ve Özgüroğlu 1992, Tamar ve ark. 1992,

Sözer ve Canat 1992, Çuhadaroğlu ve Sonuvar 1993). Aynı aracın değişik çalışmalarda farklı biçimlerde adlandırılabilirdiği görülmektedir. Öz-ımaj, benlik imajı ya da kendilik imgesi ölçeği gibi.

Gençlerin kendilerinden ne denli hoşnut olduklarını değerlendirmeye yönelik Rosenberg Özdeğer Duygusu Ölçeğinin çevirisi ve lise öğrencilerinde geçerlik, güvenilirlik çalışmasıysa Çuhadaroğlu (1986) tarafından yapılmıştır. Bu ölçek de, benzer yaş grubundaki gençler üzerinde yapılan değişik çalışmalarda kullanılmıştır (Terakye 1989, Torucu 1992, Karadağlı 1992, Alkın ve ark. 1992).

Bununla birlikte, kavramsal açıdan birbiriyle yakından ilgili görünen öz kavramı, özdeğer duygusu ve kimlik duygusu arasındaki ilişkiyi ölçekler düzeyinde araştıran bir çalışma bildiğimiz kadarıyla bugüne dek yayınlanmamıştır. Bu çalışmanın temel amacı üniversite öğrencilerinden oluşan bir örnekleme Offer Öz İmgesi Ölçeği, Rosenberg Özdeğer Duygusu Ölçeği ve yazarlar tarafından geliştirilmekte olan Kimlik Duygusu Değerlendirme Aracı arasındaki ilişkinin araştırılmasıdır. Bu yazıda yalnızca Offer ve Rosenberg ölçekleri arasındaki ilişki ve alt ölçeklerin güvenilirlikleri ile ilgili araştırma bulguları konu edilecektir. Ölçek skorları arasında anlamlı düzeyde korelasyon bulunmasının, ölçeklerin karşılıklı uyuma geçerliğini (convergent validity) destekleyeceği düşünülmüştür. Ayrıca, ölçeklerin iç tutarlığının (internal consistency) incelenmesi yoluyla, güvenilirliklerinin sınılanması amaçlanmıştır.

ARAÇ VE YÖNTEM

Çalışmada aşağıdaki gereçler kullanılmıştır : Offer Öz İmgesi (OÖİÖ) : Özgün biçimiyle 130 soruluk bir öz bildirim ölçeğidir (Offer ve Sabshin 1963). Aralarında ülkemizin de bulunduğu on ülkede yapılan bir uluslararası çalışmadan sonra, ölçeğin 99 soruluk uluslararası formu biçimlenmiştir (Offer ve ark. 1988). Bu çalışmaya Türkiye'den katılan İnanç, ölçeğin ülkemiz gençlerinde geçerlik ve güvenilirliğiyle ilgili verileri sağlamıştır. OÖİÖ'nün uluslararası formu 10 alt ölçekten oluşmuş, ancak başlangıçta bir ölçek oluşturmadıkları belirtilen bireysel değerlerle ilgili soruların sonradan

11. alt ölçeği oluşturduğu kabul edilmiştir (Offer ve ark. 1989). Bunlara ek olarak, istenirse kullanılabilen bir de depresyon alt ölçeği bulunmaktadır (Offer ve ark. 1988). Bu çalışmada, ölçeğin Çuhadaroğlu ve arkadaşları (1992a) tarafından gözden geçirilen çevirisi kullanılmıştır.

Rosenberg Özdeğer Duygusu Ölçeği (RÖDÖ) : 12 alt ölçekten oluşan, toplam 63 soruluk bir ölçektir (Rosenberg, 1965). Çuhadaroğlu (1986), ölçeğin çevirisinin yanısıra, Özdeğer Duygusu, Depresif Duygulanım, Psikosomatik Belirtiler ve İlişkilerde Tehdit Hissetme alt ölçeklerinin geçerlik çalışmasını yapmış, ayrıca ölçeğin test-tekrar test güvenilirliğini araştırmıştır.

Araştırmaya katılan deneklere, Offer ve Rosenberg ölçeklerine ek olarak bir sosyodemografik bilgi alma formu uygulanmıştır.

Örneklem

İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesinde okuyan bütün öğrencilere araştırma konusu ölçekler ve bilgi formu birarada dağıtıldı. Soruları yanıtlarken içten olmalarını sağlamak için, isimlerini vermek zorunda olmadıkları belirtildi. 167 öğrenci testi doldurarak geri getirdi. 11 öğrencinin doldurduğu ölçekler çok eksik bulunduğu için istatistik değerlendirme dışı bırakıldı. Araştırma kapsamına alınan 156

öğrencinin yaş ortalaması 20.1 (ss : 1.85, aralık : 16-27) olarak hesaplandı. Örneklem 47 kız (%30.1), 109 erkek (% 69.9) öğrenciden oluştu. Denekler okuduklara sınıflara göre şöyle gruplandılar : 41 (% 26.3) hazırlık sınıfı öğrencisi, 76 (% 48.7) prelinik sınıf öğrencisi ve 39(%25.0) klinik sınıf öğrencisi. Kendi bildirimlerine göre, deneklerin büyük çoğunluğunun (89.1) sosyoekonomik düzeyi orta olan aile ortamlarından geldikleri anlaşıldı.

İstatistiksel Analizler

OÖİÖ ve RÖDÖ alt ölçekleri arasındaki ilişkiyi araştırmak için hesaplanan Pearson r korelasyon katsayıları bir matris biçiminde düzenlendi. Alt ölçeklerin güvenilirliklerinin incelenmesi amacıyla Cronbach α iç tutarlık katsayıları hesaplandı. Ölçek maddelerinin değerlendirilmesi için, düzeltilmiş madde-toplam (corrected item-total) korelasyon cetveleri oluşturuldu. Analizler, SPSS for Windows paket programı kullanılarak gerçekleştirildi.

SONUÇLAR

Offer Öz İmgesi Ölçeği

OÖİÖ alt ölçeklerinden deneklerin aldığı ortalamam ham puanlar, ve her bir alt ölçek için hesaplanan Cronbach α iç tutarlık katsayıları Tablo 1'de gösterilmiştir. Karşılaştırma

Tablo 1 : OÖİÖ Alt Ölçek Güvenirlik Değerleri

OFFER ALT ÖLÇEKLERİ	Soru Sayısı	Puan Ortalaması (ss)	Cronbach α	Madde-toplam Korelasyon Aralığı	Önceki Araştırmalarda Cronbach α Offer 1988* Özbay 1991
Dürtü Kontrolü	7	18.7 (5.4)	.60	.24 - .50	.61 .37
Duygu Düzeyi	9	24.9 (8.0)	.80	.27 - .65	.76 .69
Beden ve Öz İmgesi	8	20.8 (6.3)	.67	.04 - .54	.58 .50
Sosyal İlişkiler	9	23.1 (7.7)	.80	.24 - .63	.62 .56
Mesleki Amaçlar	7	14.3 (4.8)	.61	.11 - .48	.54 .13
Cinsel Tutumlar	9	31.1 (7.9)	.71	.18 - .66	.59 .46
Aile İlişkileri	18	38.6 (11.3)	.81	.07 - .62	.77 .64
Baş Etme Gücü	5	10.0 (3.7)	.62	.26 - .46	.46 .32
Ruh Sağlığı	10	23.9 (7.1)	.71	.20 - .51	.65 .57
Çevre Uyumu	11	24.8 (6.5)	.59	.14 - .52	.50 .32
Bireysel Değerler	6	13.1 (4.2)	.36	.03 - .37	- .36
Depresyon	5	13.4 (5.4)	.78	.50 - .60	- -

* Tabloda verilen α değerleri, orjinal kaynakta 16-19 yaşlarındaki kızlar ve erkekler için ayrı ayrı verilmiş olan değerlerin ortalamasıdır.

amacıyla, daha önceki iki çalışmada (Offer ve ark. 1988, Özbay ve ark. 1991) Türk örneklem-lerinde hesaplanan alt ölçek α değerleri de tabloda belirtilmiştir.

Tabloya bakıldığında, iki alt ölçeğin bu çalışmada elde edilen α katsayısının .60 in altına düştüğü görülmektedir. Standart psikometrik uygulamaya göre (Nunnally 1978), bir ölçeğin istenen düzeyde iç güvenilirliği olduğunun söylenebilmesi için Cronbach α 'nın .80 e yaklaşması gerekmektedir. Başka deyişle .70 in üzerindeki α değerleri bir ölçeğin istenen düzeyde iç tutarlılığı olduğunu, .60 la .70 arasındaki değerlerse ölçeğin iç güvenilirliğinin iyi olmasa bile kabul edilebilir sınırlarda olduğunu göstermektedir. Daha düşük α katsayısına sahip bir ölçeğin yeterince güvenilir olmadığı kabul edilmekte ve araştırmalarda kullanılması önerilmemektedir. Bu açıdan bakıldığında, çalışmanın bulgularına göre beş standart alt ölçek ve depresyon alt ölçeklerinin üniversite öğrencilerinde iç güvenilirliğinin yüksek, dört alt ölçeğin güvenilirliğinin kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmektedir. Çevre Uyumu alt ölçeğinin .59 olarak hesaplanan α katsayısı kabul edilebilir düzeye çok yakındır. Ancak Bireysel Değerler alt ölçeği .36 düzeyindeki α katsayısıyla güvenilir bir ölçek görünümü vermekten uzaktır.

Alt ölçeklerin madde analizleri sonucunda elde edilen en düşük ve en yüksek madde-toplam korelasyonları Tablo 1'de gösterilmiştir. Psikometrik açıdan iyi bir maddenin .30 civarında madde-toplam korelasyonu göstermesi beklenmektedir (Nunnally 1978). .20 nin altında, kimi yayınlara göre de (Haviland ve ark. 1988) .15 in altında madde-toplam korelasyonu gösteren maddelerin diğer maddelerle yeterince bağıntılı olmadığı ve toplam puana uygun biçimde katkıda bulunmadığı yedi alt ölçeğin tümüyle yeterli maddelerden oluştuğu gözlenmektedir. Beden İmgesi alt ölçeğinde yer alan 28. madde, Mesleki ve Eğitimsel Amaçlar alt ölçeğindeki 40. madde, Aile İlişkileri alt ölçeğinde yer alan 39. madde, Çevre Uyumu alt ölçeğinde yer alan 26. ve 94. maddelerle Bireysel Değerler alt ölçeğindeki 3. ve 49. maddeler sorunlu görünmektedir.

Madde analizleri sırasında negatif madde-toplam korelasyonu gösterdiği belirlenen mad-

delerin puanlama anahtarının yeniden gözden geçirilmesi, 28. ve 59. maddelere verilen cevapların yanlış biçimde puanlandırıldığı farke-dilmesini sağlamıştır. Bu yanlışlığın, değerlendirilmede temel alınan kaynaktan (Offer ve ark. 1988) söz konusu iki madde için yanlış anahtar verilmesinden kaynaklandığı belirlenmiştir. Yazarların daha sonra yayınladıkları el kitabında bu yanlışları düzelttikleri görülmektedir (Offer ve ark. 1989). Yapılan ilk hesaplamalarda, Beden ve Öz İmgesi alt ölçeğinde yer alan 28. madde (Kendimin gelecekteki halini düşünmekten hoşnutluk duyuyorum) toplam puanla -.04 korelasyon göstermekteydi ve ölçeğin α katsayısı .66 idi. Düzeltmeden sonra negatif korelasyon pozitifte dönüştü ve buna koşut olarak α değeri .67 ye yükseldi. Benzer biçimde Mesleki Eğitsel Amaçlar alt ölçeğinde yer alan 59. madde (Başkalarından öğrenebileceğim bir şeyler olduğu düşünüyorum) için başlangıçta hesaplanan -.29 düzeyindeki madde-toplam korelasyonu düzeltmeden sonra pozitifte dönüştü. Buna bağlı olarak alt ölçeğin α katsayısı .42 den .61 e yükseldi.

Rosenberg Özdeğer Duygusu Ölçeği

RÖDÖ alt ölçeklerinden deneklerin aldıkları puan ortalamaları, alt ölçekler için hesaplanan Cronbach α değerleriyle en düşük ve en yüksek madde-toplam korelasyonları Tablo 2'de gösterilmiştir. Ölçeğin ülkemizdeki iç güvenilirliği daha önce incelenmemiş olduğu için, α değerlerini başka çalışmaların bulgularıyla karşılaştırmak söz konusu olamamıştır. Ancak, bir bakışta görülebilmesi amacıyla, Çuhadaroğlu'nun çalışmasında elde edilen test-tekrar test korelasyonları tabloda belirtilmiştir.

Tabloda görülen Cronbach α iç tutarlık katsayıları, oniki alt ölçekten altısının yeterince güvenilir olmadığını ortaya koymaktadır. Güvenirliği yeterli görünen diğer altı alt ölçekten ikisinin sorunlu maddeler içerdiği gözlenmektedir. Özel bir önemi bulunan Özdeğer Duygusu alt ölçeğinin sorunlu maddesi .00 düzeyinde madde-toplam korelasyonu gösteren 2. maddedir (Bazı olumlu özelliklerim olduğunu düşünüyorum.). Hayalperestlik alt-ölçeğinin 4. maddesi (Gelecekte nasıl bir insan olduğunuz konusunda hayal kurar mısınız?) ise .14 düzeyindeki madde-toplam korelasyonu ile daha az sorunlu görünmektedir.

Tablo 2 : RÖDÖ Alt Ölçek Güvenirlik Değerleri

ROSENBERG ALT ÖLÇEKLERİ	Soru Sayısı	Puan Ortalaması (ss)	Cronbach α	Madde-toplam Korelasyon Aralığı	Test Tekrar Test Korelasyonu (Çuhadaroğlu, 1986)
Özdeğer Duygusu	10	2.0 (1.9)	.72	.00 - .55	.75
Özün Sürekliliği	5	1.2 (1.0)	.47	.21 - .43	.75
İnsanlara Güvenme	5	2.5 (0.9)	.39	.07 - .29	.55
Eleştiriye Duyarlılık	3	1.4 (0.8)	.43	.17 - .37	.48
Depresif Duygulanım	6	2.6 (1.7)	.71	.21 - .64	.70
Hayalperestlik	4	1.5 (1.1)	.63	.14 - .62	.75
Psikosomatik Belirtiler	10	2.5 (2.2)	.73	.25 - .60	.89
İlişkilerde Tehdit	3	1.6 (1.0)	.55	.16 - .48	.46
Tartışmalara Katılma	2	1.2 (0.8)	.65	.48	.51
Ana-baba İlgisi	7	1.5 (1.4)	.69	.31 - .52	.51
Babayla İlişki	6	2.9 (1.5)	.49	.09 - .34	.79
Psişik İzolasyon	2	0.8 (0.8)	.50	.34	.60

OÖİÖ ve RÖDÖ Alt Ölçeklerinin Korelasyonu

Offer ve Rosenberg ölçeklerinde yer alan alt ölçeklerinin karşılıklı ilişkisini araştırmak amacıyla düzenlenen korelasyon matrisi Tablo 3'de gösterilmiştir. RSES Tartışmalara Katılma ve Babayla İlişki alt ölçekleri dışta bırakılırsa, tabloda yer alan diğer bütün alt ölçeklerde yüksek puanlar olumsuzluğu göstermektedir. İki Rosenberg alt ölçeğinde alınan yüksek puanlarsa, tartışmalara katılmanın ve babayla ilişkinin yoğunluğunu gösterdiği için olumlu olarak yorumlanmaktadır. Bu yüzden, bu iki alt ölçeğin Offer alt ölçekleriyle negatif korelasyon göstermesi beklenen bir şeydir.

Tabloda görüldüğü gibi, güvenilirliği kabul edilemez ölçüde düşük çıkan tek Offer alt ölçeği olan Bireysel Değerler ölçeği, Resenberg alt ölçekleri arasında yalnızca Psikosomatik Belirtiler ve Psişik izolasyon ölçekleriyle anlamlı düzeyde korelasyon göstermiştir. Ancak gözlenen bu korelasyon kavramsal açıdan pek anlamlı görünmemektedir. Benzer biçimde, Offer Cinsel Tutumlar alt ölçeği yalnızca iki Rosenberg alt ölçeğiyle anlamlı düzeyde korelasyon göstermiştir. Bunların da düşük anlamlılık düzeyinde ($p < .05$) korelasyonlar olması, bu alt ölçeğin geçerliğine gölge

düşürmektedir. Diğer Offer alt ölçeklerinin hepsi, RÖDÖ Benlik Saygısı alt ölçeğiyle ve kalan alt ölçeklerin çoğuyla anlamlı korelasyonlar göstermişlerdir.

Diğer yandan, biri dışında bütün Rosenberg alt ölçekleri Offer alt ölçeklerinin çoğunluğuyla anlamlı korelasyon göstermiştir. Tartışmalara katılma alt ölçeği ise, yalnızca beş Offer alt ölçeğiyle anlamlı düzeyde korelasyon göstermekle birlikte, bunların Beden ve Öz İmgesi, Baş Etme Gücü, Ruh Sağlığı, Çevreye Uyum gibi kilit niteliğinde ölçekler olması, bu Rosenberg alt ölçeğinin geçerliğini destekliyor gibi görünmektedir.

TARTIŞMA

Bu araştırmanın bulguları incelenen toplam yirmidört alt ölçekten bazılarının ülkemiz üniversite gençlerinde geçerlik ve/veya güvenilirlik yönünden sorunlu olduğunu ortaya koymuştur.

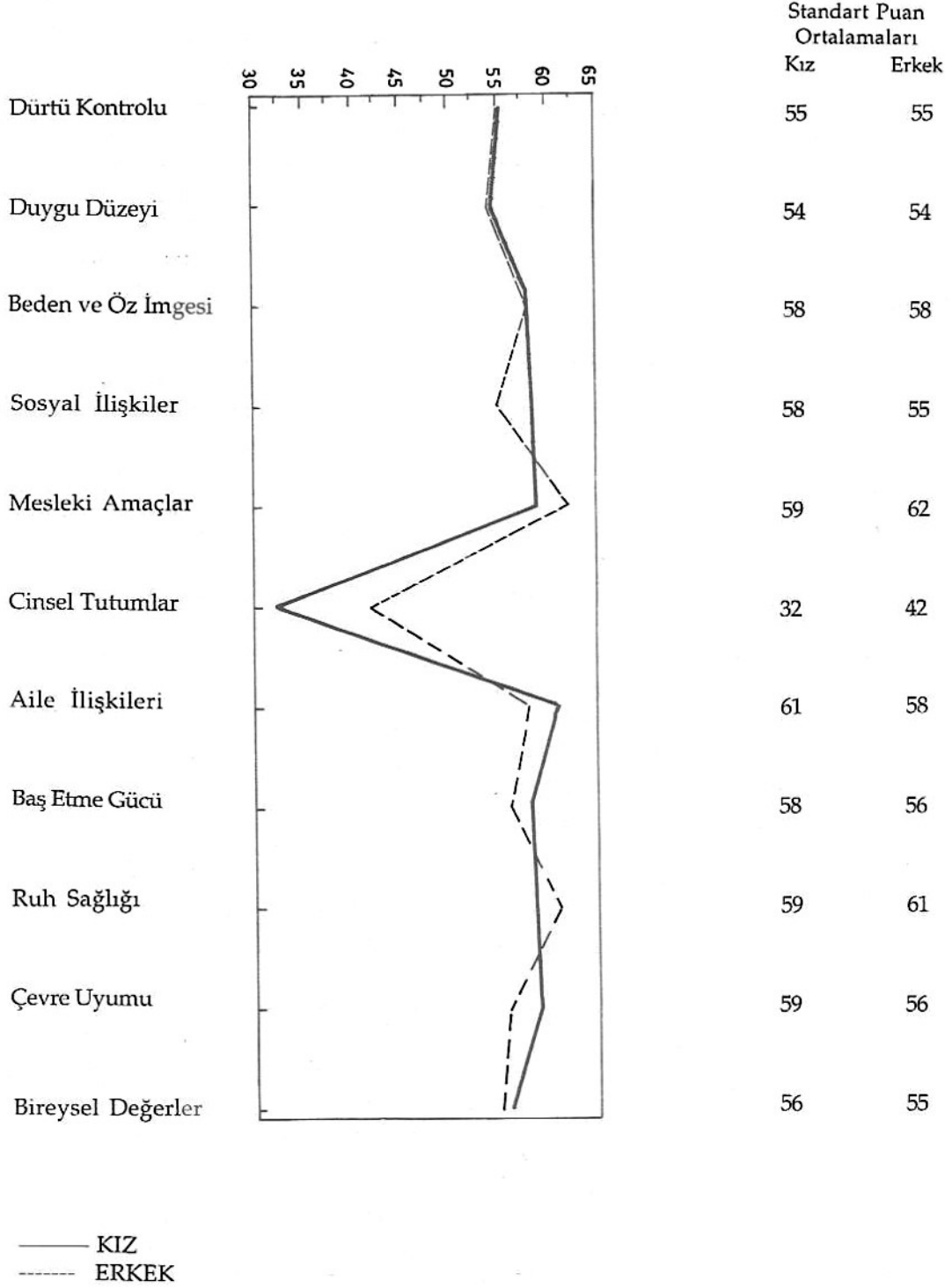
Offer Bireysel Değerler alt ölçeğinin geçerliği çok kuşkulu ve iç güvenilirliği kabul edilemez derecede düşüktür. Bu nedenle üniversite öğrencileri üzerindeki araştırmalarda kullanılması yanıltıcı sonuçlara yol açabilir. Aynı alt ölçeğin daha önce Özbay ve arkadaşlarınca (1991) 11-22 yaş grubunda bakılan α iç tutarlık katsayısı, bu araştırmada olduğu gibi .36 bulunmuştur. Bu

Tablo 3 : ÖÖİÖ ve RÖDÖ Alt Ölçeklerinin Korelasyonu (Pearson r)

ROSENBERG ALT ÖLÇEKLERİ	OFFER ALT ÖLÇEKLERİ											
	Dürtü Kontrolü	Duygusal Düzey	Beden İmgesi	Sosyal İlişkiler	Mesleki Amaçlar	Cinsel Tutumlar	Aile İlişkileri	Baş Etme Gücü	Ruh Sağlığı	Çevreye Uyum	Bireysel Değerler	Depresyon
Özdeğer Duygusu	.22**	.40***	.44***	.34***	.19*	.17*	.27***	.35***	.48***	.27***	.05	.39***
Özün Sürekliliği	.22**	.34***	.21**	.08	.19*	-.00	.13	.34***	.35***	.16*	.13	.34***
İnsanlara Güvenme	.21**	.27***	.12*	.26***	.09	.05	.27***	.18*	.21**	.14	.10	.27***
Eleştiriyi Duyarlılık	.44***	.41***	.25**	.36***	.17*	.03	.28***	.25**	.27***	.23**	.09	.34***
Depresif Duygulanım	.24**	.61***	.35***	.41***	.24**	.10	.37***	.30***	.38***	.19*	.07	.56***
Hayalperestlik	.20*	.32***	.23**	.27***	.00	-.10	.24**	.22**	.34***	.15	.08	.30***
Psikosomatik Belirti	.41***	.39***	.26***	.21*	.16*	.09	.22**	.19*	.31***	.04	.27***	.38***
İlişkilerde Tehdit	.14	.28***	.33***	.26***	-.11	.15	.22**	.22**	.35***	.20*	-.14	.22**
Tartışmalara Katılma	-.12	-.15	-.24***	-.12	.19*	-.13	-.12	-.20*	-.30***	-.21**	-.02	-.16*
Ana-baba İlgisi	.23***	.31***	.33***	.29***	-.18*	.20*	.53***	.24**	.25**	.29***	.12	.22**
Babayla İlişki	-.04	-.12	-.18*	-.18*	-.18*	.04	-.39***	-.21*	-.27***	-.20*	-.02	-.15
Psişik İzolasyon	.28***	.46***	.33***	.51***	.29***	.12	.34***	.27***	.39***	.25**	.21*	.47***

* p < 0.5   ** p < .01   *** p < .001

Şekil 1 : Kızlar ve Erkeklerin Offer Öz İmgesi Ölçeği Profilleri

bakımdan, Bireysel Değerler alt ölçeğinin sadece üniversite çağındaki değil, orta öğrenim çağındaki gençlerde de güvenilirliğinin çok düşük olduğu söylenebilir.

Offer Cinsel Tutumlar alt ölçeğinin geçerliği tartışmalı görünmektedir. Bunun bir nedeni yalnızca iki Rosenberg alt ölçeğiyle korelasyon göstermiş olmasıdır. Diğer bir nedeni de, deneklerin genel olarak bu ölçekten oldukça yüksek, yani olumsuz nitelikte ham puanlar almış olmasıdır. Öyleki Offer alt ölçeklerinden kızlar ve erkeklerin aldığı ham puan ortalamaları standart puana çevrilip (Çuhadaroğlu ve ark. 1992 b) cinslere göre profiller çizildiğinde, her iki cinsin profilinde de Cinsel Tutumlar alt ölçeğinde belirgin bir çökme gözlenmektedir (Şekil 1). Bu bulgunun ilk akla gelen yorumu hem kızlar hem erkeklerin cinsel konularda belirgin bir zorlanma yaşadıklarıdır. Ancak araştırmanın örneklemini oluşturan öğrencilerin büyük çoğunluğu doğu ve güneydoğu kökenlidirler ve cinsel konularda tutucu eğilimleri ağır basmaktadır. Deneklerin Cinsel Tutumlar alt ölçeğinden aldıkları olumsuz puanların bu tutucu eğilimlerden kaynaklanma olasılığı yüksek görünmektedir. Başka deyişle söz konusu alt ölçek gençlerin cinsel konularda bireysel düzeyde yaşadıkları sıkıntıları ölçmekten çok, çoğunluğun benimsediği genel tutumu yansıtıyor gibi görünmektedir. Offer ve arkadaşlarının (1988) yürüttüğü uluslararası çalışmada da benzer durumla karşılaşmış ve ülkemiz gençleri Tayvan'la birlikte en tutucu eğilimleri sergileyen kesim olarak öne çıkmıştır. Kızlarda bu durum daha da belirginlik kazanmaktadır. Böyle olunca, Offer Cinsel Tutumlar alt ölçeğinin niçin Rosenberg alt ölçeklerinin çoğuyla korelasyon göstermediği açıklık kazanmaktadır : Cinsellikten uzak durmak bilinçli bir seçim olduğu ölçüde, ölçek skorları cinsel konularda bir ketlenmeye ya da yetersizlik duygusunu yansıtmaktan uzaklaşmaktadırlar. Böylesine bir seçimi yansıtan puanların bireyin iç dünyasındaki zorlanmaları yansıtan diğer alt ölçek puanlarıyla korelasyon göstermemesi anlaşılır bir şeydir. Sonuç olarak, bu alt ölçek kullanıldığında, bulguların yorumlanmasında

dikkatli olunması ve gencin geldiği sosyokültürel çevrenin göz önünde tutulması gerektiği söylenebilir.

Bireysel Değerler ve Cinsel Tutumlar alt ölçekleri bir yana bırakılırsa, diğer Offer alt ölçeklerinin geçerli ve güvenilir olduğu söylenebilir. Tablo 1'de görüldüğü gibi, bu çalışmada alt ölçekler için hesaplanan Cronbach α değerleri genel olarak önceki çalışmalarda bulunanlardan belirgin biçimde yüksektir. Bunun nedeni, eğitim düzeyinin yükselmesine bağlı olarak soruların daha iyi anlaşılması olabilir. Özbay ve arkadaşlarının (1991) çalışmasında göze çaracak kadar düşük α değerlerinin elde edilmiş olması, örneklemin yarısının eğitim düzeyi düşük çalışan gençlerden oluşmasına bağlanabilir.

Sonuç olarak, Offer alt ölçeklerinin üniversite öğrencilerinde daha güvenilir bir görünüm kazandıkları söylenebilir.

Kısaca değinilmesi gereken bir nokta da, Mesleki ve Eğitsel Amaçlar alt ölçeğinde yer alan 59. soru için yanlış anahtar uygulanmasının bu ölçeğin güvenilirliğini belirgin olarak düşürmesidir. Sözü edilen yanılğı, bu çalışmada .61 olması gereken α değerinin başlangıçta .42 olarak hesaplanmasına yol açmıştır. Özbay ve arkadaşlarının (1991) çalışmasında aynı alt ölçek için bulunan .13 düzeyindeki α değeri benzer sorundan kaynaklanmış olabilir.

Araştırma bulguları Rosenberg alt ölçeklerinden altısının güvenilir olduğunu düşündürmektedir. Bunlar Özdeğer Duygusu, Depresif Duygulanım, Hayalperestlik, Psikosomatik Belirtiler, Tartışmalara Katılma ve Ana-baba İlgisi alt ölçekleridir. Söz konusu alt ölçeklerin genel olarak Offer alt ölçekleriyle anlamlı düzeyde korelasyon göstermesi, bunların aynı zamanda geçerli ölçekler olduğunu ve araştırmalarda kullanılabileceğini düşündürmektedir.

Kalan altı ölçeğin iç güvenilirliği düşük bulunmuştur. Ancak bu çalışmanın bulguları, Rosenberg alt ölçeklerinin ülkemizdeki iç güvenilirliği konusunda ilk verileri oluşturmaktadır. Çuhadaroğlu'nun çalışmasında (1986) elde edilen test-tekrar test korelasyonları (Tablo 2), bu

ölçeklerden bazılarının zaman güvenilirliğinin de düşük olduğunu göstermektedir. Bu yüzden İnsanlara Güvenme, Eleştiriye Duyarlılık ve İlişkilerde Tehdit Hissetme alt ölçeklerinin sonraki çalışmalarda güvenilir bulunma olasılığı pek fazla görünmemektedir. Değişik örneklerde yapılacak çalışmalarda benzer sonuçlar alınması durumunda, güvenilir olmadığı kesinlik kazanan alt ölçekleri araştırmalarda kullanmaktan kaçınmanın uygun olacağı söylenebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmanın çıkış noktası, öz imgesinin olumlu ya da olumsuz oluşundan söz etmekle özdeğer duygusunun yüksek ya da düşük oluşundan söz etmenin aslında aynı şeyler olduğu düşüncesiydi. Offer ve Rosenberg alt ölçekleri arasında gözlenen korelasyonlar bu görüşün geçerli olduğunu göstermiştir. Başka deyişle, OÖİÖ ve RÖDÖ birbirinden ayırt edilmesi pek kolay olmayan ruhsal yaşantıları ölçmekte, yani aynı amaca hizmet etmektedirler.

Araştırma bulguları, OÖİÖ alt ölçeklerinin iç güvenilirliğinin genel olarak RÖDÖ alt ölçeklerinden yüksek olduğunu ortaya koymuştur. OÖİÖ'nün uyarılama çalışmasının yapılmış ve ham puanlara karşı gelen standart puanların belirlenmiş olması (Çuhadaroğlu ve ark. 1992 a, b) bu ölçeği daha da kullanışlı kılmaktadır. Ancak ölçeği klinik ya da araştırma amaçlı kullanırken göz önünde tutulması gereken bir kaç nokta bulunmaktadır. Birincisi, Bireysel Değerler alt ölçeğinin güvenilirliği düşük geçerliği ise kuşkuludur. İkincisi, Cinsel Tutumlar alt ölçeğinin, deneklerin cinsel konularda yaşadıkları zorlukları mı, yoksa cinselliğe yaklaşımlarını mı ölçtüğü açık değildir. Üçüncüsü, bu ölçeği kullananların yararlandıkları başlıca kaynaktan (Offer ve ark. 1988), ölçeğin 99 soruluk formununun 28. ve 59. (130 soruluk özgün formun 42. ve 79.) soruları için yanlış biçimde negatif anahtar verilmiştir. Olasılıkla kitabın dizgisi sırasında ortaya çıkan bu hata, daha sonra yayınlanan el kitabında (Offer ve ark. 1989) düzeltilmiştir. Verileri yanlış hesaplamaktan kaçınmak için bu konunun göz önünde bulundurulması gerekli görünmektedir.

Öte yanda, Rosenberg alt ölçekleri arasında Özdeğer Duygusu alt ölçeğinin özel bir yeri olduğu açıktır. Araştırmalarda bütün RÖDÖ alt ölçekleri birlikte uygulanmış olsa bile, yapılan yorumlar daha çok Özdeğer Duygusu alt ölçeğinden alınan puanlar üzerinde odaklanmaktadır. Bu yüzden, bir denek grubunun özdeğer duygusu değerlendirilmek istendiğinde bütün alt ölçeklerin uygulanması her zaman gerekli ve amaca uygun olmayabilir. Ayrıca 63 soruluk bir ölçek yerine 10 soruluk bir ölçeği uygulamak ve değerlendirmek, hem araştırmacılar hem de denekler açısından daha az zaman alıcı olduğu için tercih edilebilir. Kimi araştırmalarda bu yolun tutulduğu gözlenmektedir (Walters ve Simoni 1993). Özdeğer Duygusu alt ölçeğiyle ilgili tek sorun, ölçekten alınan toplam puana 2. maddenin hiçbir katkısının olmamasıdır. Başka deyişle, bu madde özdeğer duygusunun düzeyinin belirlenmesine olumlu ya da olumsuz yönde herhangi bir etkide bulunmamaktadır. Bu yüzden, ölçekle yapılacak sonraki çalışmalarda 2. maddenin değişik çevirilerinin denenmesinde yarar olduğu söylenebilir.

TEŞEKKÜR

Yazarlar, bu çalışmada kullanılan ölçeklerin ve ilgili kaynakların elde edilmesinde yardımlarını gördükleri Doç. Dr. Fusun Çuhadaroğlu'na teşekkür ederler.

KAYNAKLAR

Alkın T, Baykara A, Miral S ve ark. (1992) Gençlerde beden imgesi ve benlik saygısı ilişkisi. 1992 Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Günleri Kongre Kitabı : 418-42. Saray Tıp Kitabevleri, İzmir.

Çuhadaroğlu F (1986) Adolesanlarda Benlik Saygısı. Uzmanlık Tezi, Ankara.

Çuhadaroğlu F, Sonuvar B. Özusta Ş (1992 a) Offer kendilik imgesi ölçeği uyarılama çalışması. VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları : 137-142. Türk Psikologlar Derneği Yayını, Ankara.

Çuhadaroğlu F, Sonuvar B. Özusta Ş (1992 b) Offer Kendilik İmgesi Ölçeği - Türk Normlarına Göre Standardizasyon Cetveli. Yayınlanmamış cetvel.

Çuhadaroğlu F, Sonuvar B (1993) Adolesan intiharları ve kendilik imgesi. Türk Psikiyatri Dergisi 4 : 29-38.

Dereboy F (1993) Kimlik Bocalaması : Anlamak, Tanımak, Ele Almak. Özmerit Ofset, Malatya.

Ekşi A, Özgüroğlu M (1992) Adolesans döneminde benlik imajı. 1992 Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Günleri Kongre Kitabı : 201-217. Saray Tıp Kitabevi, İzmir.

Erikson (1968) Identity : Youth and Crisis. W.W. Norton, New York.

Haviland MG, Shaw DG, MacMurray JP ve ark. (1988m) Validation of the Toronto Alexithymia Scale with substance abusers. Psychother Psychosom 50 : 81-87.

İnanç B (1988) Türk ergenlerinin öz-ıanjları. V.Ulusal Psikoloji Kongresinde sunulmuş bildiri.

İnanç B (1989) Offer Öz-ıanj ve Edwards Kişisel Tercih envanterleri arasındaki ilişki. İnsan Bilimleri Dergisi 6 : 35-45.

Karadağlı A(1992) Öğrenci hemşirelerin benlik-saygısı düzeyleri ile algıladıkları okul yaşantıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. 1992 Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Günleri Kongre Kitabı : 251-260. Saray Tıp Kitabevleri, İzmir.

Nunnally JC (1978) Psychometric Theory. McGraw-Hill, New York.

Offer D, Sabshin (1963) The psychiatrist and the normal adolescent. Arch GenPsychiatry 9 : 427-431.

Offer D, Ostrov E, Howard KI, Atkinson (1988) The Teenage World : adolescents Self-Image in Ten Countries. Plenum Medical, New York.

Offer D, Ostrov E, Howard KI (1989) The Offer Self-Image Questionnaire for Adolescents : A Manual. Michael Reese Hospital and Medical, New York.

Özbay H, Şahin N, Hınçal G ve ark (1991) Ergenlikte benlik imajı : Çalışan ve öğrenci ergenler arasında karşılaştırmalı bir çalışma. Türk Psikiyatrisi Dergisi 2 : 82-95.

Rosenberg M (1965) Society and the Adolescent Self-Image. Princeton university Press, Princeton.

Sözer Y, Canat S (1992) Kronik bedensel hastalığı olan ergenlerde kendilik imgesi. 1992 Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Günleri Kongre Kitabı : 107-117. Saray Tıp Kitabevleri, İzmir.

Tamar M, Erermiş S, Aydın C ve ark. (1992) Çocuk psikiyatrisine başvuran ergenlerde kendilik kavramı. 1992 Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Günleri Kongre Kitabı : 406-417. Saray Tıp Kitabevleri, İzmir.

Terakye G (1989) Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu öğrencilerinde benlik saygısı ve ruhsal durum etkileşiminin değerlendirilmesi. XV. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi Bilimsel Çalışmaları : 144-146.

Torucu BK (1992) 13-14 yaşındaki gençlerin sosyoekonomik düzeyi ve ana-baba tutumlarındaki farklılıkların belirlenip benlik saygısına etkisinin araştırılması. 1992 Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Günleri Kongre Kitabı : 241-250. Saray Tıp Kitabevleri, İzmir.

Walters KL, Simoni JM (1993) Lesbian and gay male group identity attitudes and self-esteem : implications for counseling. J Counseling Psychology 40 : 94-99.